

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“**

ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ НАУКИ“

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА“

**д-р СИЛВИЯ ДОРОТА СКИШПЕК-АХМЕД
ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ НА МЕЖДУНАРОДНОТО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО:
МОДЕЛИ, УСЛОВИЯ И ПЪТИЩА ЗА БЪДЕЩО РАЗВИТИЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд
за придобиване на научна степен „доктор на науките“,
професионално направление 3.8. „Икономика“**

ВАРНА 2026

ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“
ФАКУЛТЕТ „СОЦИАЛНИ, СТОПАНСКИ И КОМПЮТЪРНИ НАУКИ“
КАТЕДРА „ИКОНОМИКА“

д-р СИЛВИЯ ДОРОТА СКШИПЕК-АХМЕД
ИКОНОМИЧЕСКИ ДЕТЕРМИНАНТИ НА МЕЖДУНАРОДНОТО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО:
МОДЕЛИ, УСЛОВИЯ И ПЪТИЩА ЗА БЪДЕЩО РАЗВИТИЕ

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за придобиване на научна степен „доктор на науките“,
професионално направление 3.8. „Икономика“

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Проф. д-р Емил Спасов Панушев
Проф. д-р Искра Богданова Христова - Балканска
Проф. д-р Добринка Петкова Златева

ВАРНА 2026

Дисертацията е с обем 463 страници и се състои от увод, изложение в шест глави, заключение, библиография и едно приложение. Основният текст на дисертацията съдържа 14 фигури и 17 таблици. Списъкът с литература включва 303 заглавия - монографии, глави в монографии, научни статии на полски и английски език, правни актове и научни доклади, както и експертни мнения.

Дисертацията е обсъдена и предложена за защита пред научното жури на катедрен съвет на катедра „Икономика“ към факултет „Социални, стопански и компютърни науки“.

Защитата на дисертацията пред научното жури ще се проведе на 17 септември 2026 г. в 14:30 ч. в заседателната зала на ВСУ „Черноризец Храбър“ на заседание на научното жури. Материалите за защита са на разположение на заинтересованите лица на сайта на университета www.vfu.bg, раздел „Докторанти“.

I. ОБЩИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Актуалност и значимост на темата

Икономическата практика и международната литература показват, че предприемачеството остава недостатъчно концептуализирано и емпирично проверено, което ограничава ефективността на политиките, основани на доказателства, и води до запазване на непроверени предположения. Въпреки че този проблем е глобален, развитите икономики са го решили частично чрез обширни емпирични изследвания и разработване на политики, основани на данни.

Дисертационният труд запълва тези празнини чрез интегриране на теоретичния анализ с емпирична проверка, основана на международни масиви от данни (Eurostat, OECD, GEM, GUS), и чрез прилагане на триангулация на данните. Тя е основана на интердисциплинарен подход, комбиниращ икономика с елементи на управленски и институционален анализ, и отразява няколкогодишни изследвания върху детерминантите на развитието на предприемачеството.

Концептуално предприемачеството се третира като динамичен, многоизмерен процес, включващ разпознаване на възможности, иновации, адаптивност и управленски способности, вместо да се ограничава единствено до създаването на предприятия или до иновациите. Изследването разглежда ключови теоретични дискусии, включително обхвата на предприемачеството, връзката му с иновациите и управлението, както и ролята му през целия жизнен цикъл на фирмата.

Емпиричните изводи потвърждават, че предприемачеството е ключов двигател на икономическото развитие и конкурентоспособността, все повече оформени от дигитализацията, интернационализацията и сътрудничеството, основано на мрежи. Изследването идентифицира както вътрешните детерминанти (системи за управление, стратегическа ориентация, цифрови възможности), така и външните фактори (институционална подкрепа, пазари на труда, финансиране от ЕС) като критични за развитието на МСП.

Проучването подчертава и нарастващото значение на структурираните стратегии за интернационализация, дигиталната трансформация, интеграцията на глобално-местните пазари и корпоративната социална отговорност като фактори, повишаващи дългосрочната конкурентоспособност и устойчивост на предприятията.

2. Цел на дисертационната работа

Основната цел на изследването е да се идентифицират детерминантите на съвременното международно предприемачество, особено при променящите се социално-икономически условия, обусловени от пандемията от COVID-19. Изследването се фокусира върху факторите, влияещи върху развитието и успеха на МСП както в национален, така и в международен контекст.

Изследването възприема иновативен подход като анализира както вътрешни детерминанти (напр. системи за управление, предприемаческа и пазарна ориентация, стратегическо планиране и мрежи за сътрудничество), така и външни условия (местна, национална и институционална среда), излизайки отвъд традиционния фокус върху бариерите пред предприемачеството.

Допълнителните цели включват идентифициране на ключови фактори за успех и разработване на цялостен набор от определящи фактори, базирани на количествени и качествени изследвания. Емпиричният анализ обхваща периода 2017–2024 г. и се основава на проучвания на 300 предприятия и 100 задълбочени интервюта с мениджъри от полски и европейски компании.

3. Задачи на дисертацията

Изследването включва два експертни панела, проведени като интервюта във фокус групи (ИФГ), насочени към прецизиране на обхвата на изследването, идентифициране на ключови детерминанти за развитието на МСП и подпомагане на разработването на методологията на анкетното проучване. За оценка на важността на факторите, влияещи върху развитието и успеха на предприятието, е приложена петстепенна скала на Ликерт.

Аналитичната рамка разграничава зависими променливи (напр. растеж, развитие, конкурентоспособност, стабилност) и независими детерминанти, формиращи представянето на предприятието. Разработен е многоизмерен модел на взаимовръзки, използващ моделиране със структурни уравнения (SEM), който позволява идентифицирането на причинно-следствени връзки между латентни променливи като например качество на управлението, човешки ресурси и условия на околната среда.

Емпиричните резултати потвърждават, че развитието и растежът на предприятията се влияят както от вътрешни фактори (системи за управление,

предприемаческа ориентация, стратегия, дигитализация), така и от външни условия (институционална подкрепа, местна среда). Изследването интегрира количествени и качествени методи, включително анкети, интервюта, сравнителен и функционален анализ, както и статистическо моделиране, осигурявайки всеобхватна и емпирично обоснована оценка на детерминантите на предприемачеството.

4. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването е развитието и успехът на полски и чуждестранни предприятия, с особен акцент върху малките и средните предприятия (МСП), функциониращи в периода 2017–2024 г. Изследването обхваща предприятия, осъществяващи дейност на вътрешни и международни пазари в условията на динамично променяща се социално-икономическа среда, включително трансформациите, породени от пандемията от COVID-19. Във фокуса на изследването са техният растеж, конкурентоспособност, организационна стабилност, интернационализация и способност да адаптират своите бизнес модели към промените във външната среда. Големите предприятия също са включени като сравнителна група, което позволява да бъдат установени различията, произтичащи от размера на предприятието и мащаба на неговата дейност.

Предмет на изследването са вътрешните и външните фактори, определящи растежа, развитието, конкурентоспособността и организационната стабилност на предприятията. Към вътрешните фактори се отнасят управленските практики, предприемаческата и пазарната ориентация, стратегическото планиране и междуорганизационното сътрудничество, докато външните фактори включват местните, националните, институционалните и пазарните условия. Успехът на предприятието се разглежда като многомерен конструкт, съчетаващ растеж, развитие, конкурентна позиция, намерения за развитие и способност за поддържане на материално и социално равновесие.

5. Основен изследователски въпрос и хипотеза

Анализът се опита да провери следните **изследователски хипотези** :

H1: успехът на едно предприятие е съвкупност от неговия растеж, развитие, конкурентна позиция, намерения за развитие, както и текущия баланс на предприятието, както в материален, така и в социален смисъл.

H2: Проучването ще ни позволи да съберем данни, които ще ни позволят да изградим мерки за компонентите на успеха, пряко или косвено. Тези мерки ще бъдат използвани в анализа като зависими променливи, ефектите на определени групи фактори.

H3: В момента няма фиксиран списък с фактори за успех на малките и средни предприятия. Неговата изменчивост се дължи на обстоятелството, че при изследването на предприятията се идентифицират все повече нови фактори, които оказват съществено влияние върху процесите на тяхното развитие и растеж или са свързани с тяхното икономическо състояние.

Формулираните по този начин изследователски хипотези изискват отговори на следните **изследователски въпроси**:

1. Какви връзки могат да бъдат идентифицирани между променливите, свързани с управлението на предприятието и неговото развитие и растеж.
2. Какво е значението на местните, националните и институционалните фактори на средата и външната подкрепа за развитието на предприемачеството.
3. Какви структурни модели на уравнения, включващи променливи от проучването на МСП, могат да бъдат формулирани и предложени за прилагане на практика.

Кратко описание на структурата и ограниченията

Дисертационният труд се състои от шест глави, в които са разработени теоретични, аналитични и емпирични аспекти на международното предприемачество. В първа и втора глава са систематизирани теоретични подходи в изследването на съвременното предприемачество в условията на глобализация и интернационализация на МСП. Трета, четвърта и пета глава изследват основните детерминанти на конкурентоспособността на предприятията, включително иновациите, данъчното облагане, дигитализацията, корпоративната социална отговорност, управлението на човешките ресурси, институционалната подкрепа и стратегиите за навлизане на чуждестранни пазари. Шеста глава представя емпиричното изследване и статистическата интерпретация на количествените данни от анкетно проучване, обобщени в експертни панели и интервюта. Приложен е модел със структурни уравнения (SEM) за оценяване на взаимовръзките между успеха на предприятията и неговите вътрешни и външни детерминанти. Дисертационният труд завършва с препоръки за прилагане на политики и институционална подкрепа на международното предприемачество на МСП.

Основните ограничения в дисертационния труд произтичат от многостранния характер на международното предприемачество, различията в концептуалните подходи за неговото измерване и ограничената съпоставимост на международните данни. Допълнителните ограничения произтичат от прилагания подход при подбора на данните, потенциалните систематични отклонения при формиране на извадката и прилаганият метод на измерване отклонения, както и разнообразието на предприятията и институционалната среда. Резултатите от моделирането чрез структурни уравнения показват статистически взаимовръзки, които са основа за определянето на причинно-следствени зависимости.

Ограничения на изследователския процес

Изследванията на международното предприемачество, особено в сектора на МСП, са ограничени от липсата на универсални аналитични инструменти, произтичащи от неговия многоизмерен и сложен характер, както и от концептуални неясноти относно определението за предприемачество. Това води до методологично разнообразие при неговото измерване, включително подходи, основани на мащаба на дейността, динамиката на стартиращите предприятия, интензивността на иновациите и многокритериалните съставни показатели.

Допълнителни предизвикателства произтичат от различията в международните системи за събиране на данни, въпреки че усилията на организации като ОИСР, Европейската комисия и Глобалния мониторинг на предприемачеството (GEM) са допринесли за подобряване на съпоставимостта. Въпреки този напредък емпиричните изследвания на международното предприемачество на малките и средните предприятия (МСП) остават ограничени, особено по отношение на неговите детерминанти, форми и концептуална съгласуваност, включително по отношение на понятия като „родени глобални“ и „международни новосъздадени предприятия“.

Освен това съвременните изследвания подчертават ускоряващия се и нелинеен характер на процесите на интернационализация, които често се отклоняват от традиционните етапни модели. И накрая, въпросът за прозрачността на научните изследвания, обхващащ наличието на данни, аналитичните процедури и разпространението им, остава от ключово значение за гарантирането на надеждността на емпиричните резултати и на тяхната приложимост при разработването на публични политики.

II. ОБХВАТ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Представената дисертация включва 463 страници и се състои от въведение, шест глави, заключение, библиография и едно приложение. Основният текст на дисертацията съдържа 14 фигури и 17 таблици. Отделните глави, представени в съдържанието, са разделени на шест подраздела. Всяка глава съдържа обобщение с практическо естество. Дисертацията включва заключително обобщение, съдържащо практически заключения от изследването и препоръки за икономическата практика. Библиографията се състои от 303 единици - монографии, глави в монографии, научни статии на полски и английски език, правни актове и научни доклади, както и експертни мнения. Периодът на изследване обхваща периода 2017 - 2024 г. (периодът преди пандемията и периодът на промяна, дължаща се на модификацията на бизнес моделите на компаниите в резултат на пандемията).

Проведено е количествено изследване чрез 300 въпросника, включващи 150 анкетирани полски предприятия (структура: 50% малки и средни предприятия и 50% големи предприятия) и 150 чуждестранни предприятия (в същото съотношение).

Проведено е и качествено изследване чрез интервюта със собственици на предприятия и изпълнителни директори на полски и чуждестранни компании - общо 100 интервюта с представители на 50 полски предприятия и 50 предприятия от държави от ЕС. В резултат на оценката на параметрите на модела и оценката на качеството на модела е използван модулът SEPATH, включен в статистическия пакет Statistica 10.0. В резултат на оценяването на параметрите на моделите и проверката на тяхното съответствие с емпиричните данни първоначално бяха получени два модела на структурни уравнения, характеризиращи се с приемливи стойности на индексите за съответствие на модела RMSEA, GFI и AGFI.

Структура на дисертацията:

Глава първа: ИКОНОМИЧЕСКИ УСЛОВИЯ НА МЕЖДУНАРОДНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО

1.1.Международна търговия - глобализация и предприемаческият процес

1.2.Същност и концепция на международния бизнес и международното предприемачество

1.3 Международно предприемачество

1.4 Глобализацията и процесът на интернационализация на бизнеса

1.5. Модели на международно предприемачество в контекста на интернационализацията на предприятията

1.6. Практически изводи

Глава втора: ИКОНОМИЧЕСКАТА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ КАТО ПРОМЯНА НА СРЕДАТА НА КОМПАНИЯТА

2.1. Процесът на интернационализация на бизнеса

2.2. Форми на участие на малките и средни предприятия в международни дейности

2.3 Анализ на стратегията на МСП на вътрешния и световния пазар

2.4. Международна бизнес среда

2.5. Иновативност на предприемачеството в условията на глобализация

2.6 Практически изводи

Глава трета: ИНОВАЦИИ В ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО И ИКОНОМИЧЕСКАТА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ

3.1. Иновациите като фактор за конкурентоспособност

3.2 Видове иновации

3.3 Иновативна дейност

3.4. Иновативният процес и неговите модели

3.5. Иновативна дейност в предприятието

3.6. Практически изводи

Глава четвърта: ИЗБРАНИ ПРОБЛЕМИ НА ИКОНОМИКАТА НА ДАНЪЧНОТО ОБЛАГАНЕ В МЕЖДУНАРОДНИЯ БИЗНЕС

4.1 Влияние на данъчното облагане върху предприятието (избрани аспекти на примера на корпоративния данък)

4.2. Пазарните реакции на субектите към данъка върху дохода, включително данъчното облагане на капиталовите печалби

4.3. Данъци и управленски решения в международната дейност

4.4. Конкурентоспособност и данъчни измами в международната дейност

4.5 Агресивното данъчно планиране като фактор за формиране на данъчната празнина

4.6. Практически изводи

Глава пета: ИЗБРАНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ПРОБЛЕМИ НА МЕЖДУНАРОДНИЯ БИЗНЕС: ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА НА НАСТОЯЩЕТО И БЪДЕЩЕТО

5.1. Дигитализация в бизнеса, маркетинга, промоционалните дейности и стандартите за обслужване на клиентите

5.2. Корпоративна социална отговорност - формула за отговорно управление

5.3. Управление на човешките ресурси и маркетинг на персонала в международния бизнес

5.4. Стимулиране на износа и международното предприемачество

5.5. Видове стратегии за навлизане на чуждестранни пазари

5.6. Практически изводи

Глава шеста: УСЛОВИЯ ЗА ИКОНОМИЧЕСКО РАЗВИТИЕ НА ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВОТО В УСЛОВИЯТА НА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И ГЛОБАЛИЗАЦИЯ НА ИКОНОМИЧЕСКИТЕ ПРОЦЕСИ

6.1. Описание на методологията на изследването

6.2. Обобщение на резултатите от изследването

6.3. Практически заключения от изследването

6.4. Субективен и обективен обхват на изследването – изследователски инструменти

6.5. Метод на моделиране със структурни уравнения (SEM)

6.6. Заключителни изводи

Резюме: практически резултати

Списък с таблици, графики и фигури

Библиография

Приложение 1

Дисертацията е структурирана по логически съгласуван начин, преминавайки от теоретични основи към емпирична проверка, осигурявайки както концептуална дълбочина, така и аналитична строгост.

Първа глава установява теоретичната рамка на международното предприемачество, вграждайки я в контекста на глобализацията и международната търговия. Тя систематизира ключови концепции и модели на интернационализация, предоставяйки концептуална основа за по-нататъшен анализ.

Втора глава разглежда интернационализацията като трансформация на икономическата среда на фирмата, като се фокусира върху малките и средни предприятия. Тя анализира формите на международно ангажиране, стратегическото поведение и ролята на иновациите и глобалните пазарни условия при формирането на предприемаческата дейност.

Трета глава развива теоретичната връзка между иновациите и конкурентоспособността, представяйки иновациите като централен двигател на предприемаческото представяне. Тя систематизира видовете, процесите и моделите на иновации като акцентира върху тяхната роля в развитието на предприятията.

Четвърта глава въвежда фискалното измерение на международния бизнес, анализирайки въздействието на данъчното облагане върху поведението на фирмите, вземането на управленски решения и конкурентоспособността, включително въпроси, свързани с оптимизацията на данъците и регулаторните асиметрии.

Пета глава разглежда съвременните детерминанти на международното предприемачество, включително дигитализацията, корпоративната социална отговорност (КСО), човешкия капитал и стратегиите за интернационализация като подчертава тяхната роля във формирането на съвременните бизнес модели и глобалната конкурентоспособност.

Шеста глава представя емпиричната част на дисертацията, включително методология на изследване, анализ на данни и прилагане на съвременни методи като моделиране със структурни уравнения (SEM), водещи до проверка на изследователските допускания и формулиране на заключителни изводи.

III. СИНТЕЗИРАНО ПРЕДСТАВЯНЕ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

Първа глава представя същността и развиващите се възгледи за ролята на предприемачеството в процеса на социално-икономическо развитие. Систематизирани са основни понятия и е изследвано как фундаменталните различия в разбирането на предприемачеството се превръщат в оценката на неговото значение и насоките на икономическата политика. Разгледани са същността и значението на процесите на глобализация в развитието на международното предприемачество. Глобализацията е процес на нарастваща икономическа интеграция в света, а международният бизнес е всяка икономическа дейност (търговия, инвестиции, услуги), която пресича границите на една държава. Глобализацията създава нови възможности за международния бизнес, като улеснява потока от стоки, капитал и информация, но също така увеличава конкуренцията, принуждавайки компаниите да се стремят към ниски разходи и високо качество, за да успеят на световния пазар.

Във **втора глава** е разгледан феномена на значителното разнообразие сред предприемачите и техните компании. Предприемачеството, по своята същност, е многоизмерно и не се поддава на проста класификация. Необходима е обаче известна систематизация, за да се определи въздействието на специфични видове предприемаческа дейност върху икономиката. Анализът разглежда въпроса за глобализацията на предприятията като многостранен и сложен феномен, поради което

съществуват множество дефиниции на това понятие. Повечето автори използват това понятие във връзка с три основни елемента: глобален обхват, глобална хомогенност и глобална интеграция, разглеждана като категория, характеризираща взаимозависимостта и укрепването на международните връзки. Тя описва предприятие, което ясно усеща въздействието на събитията, настъпващи в други държави, за разлика от дейността на местния пазар, където международните процеси оказват ограничено влияние върху ценовите равнища, конкурентната среда, търсенето и преобладаващите тенденции. Интернационализацията и глобализацията изискват компаниите да използват различни стратегии, които зависят от структурата, формата на дейност и географското местоположение на компанията. Изглежда обаче, че тези процеси насърчават компаниите да избират оперативна стратегия, основана по-често на сливания, придобивания и изграждане на стратегически съюзи с конкуренти, т.е. избират външен път на растеж и развитие.

Трета глава представя значението на иновационните процеси за развитието и разширяването на бизнеса на международните пазари. Иновациите в предприемачеството са ключови двигатели на икономическата конкурентоспособност чрез въвеждането на нови продукти, услуги и технологии, които повишават производителността, създават работни места и осигуряват конкурентно предимство за бизнеса и националните икономики. Този цикъл се осъществява, когато предприемачите се възползват от новите постижения, адаптират се към пазарните тенденции и решават проблеми, което от своя страна насърчава конкуренцията, която принуждава съществуващите фирми да станат по-иновативни и ефективни, което води до цялостен икономически растеж и устойчивост.

Четвърта глава представя въпроса за данъчното облагане на икономическите процеси и организационните форми в международния бизнес с особен акцент върху управлението на данъците, данъчните облекчения и освобождаване от данъци, както и процесите за оптимизация на бизнеса. Международните данъци са ключов елемент от ефективната бизнес стратегия на всяко предприятие. Независимо дали вашата компания е част от международна корпорация или тепърва планира да се разшири на чуждестранни пазари, разбирането и правилното управление на данъчните аспекти в международен контекст е от съществено значение за успеха.

Пета глава разглежда избрани важни въпроси, свързани с управлението на човешките ресурси в международните организации и ролята на човешкия капитал в създаването на добавена стойност. Анализират се въпроси, свързани с корпоративната

социална отговорност на международните пазари. КСО се разглежда като стратегия, чрез която компанията поема отговорност за своето въздействие върху обществото и околната среда, интегрирайки принципите на етично поведение, устойчиво развитие и зачитане на правата на човека в своите оперативни и стратегически дейности. Дейностите по КСО включват филантропия, етични трудови практики, иновации, които минимизират отрицателното въздействие върху околната среда, и сътрудничество със заинтересованите страни за създаване на споделена стойност.

Шеста глава включва анализ на изследването на автора. Като част от изследването е направен цялостен анализ на вътрешните условия за развитие на предприемачеството, докато проведените досега изследвания (обикновено с количествен характер) изследват външните детерминанти на дейността на предприятията. В изследователската работа е избран подход, при който най-важното е да не се конкретизират пречките и проблемите, забелязани от предприемачите, а да се съсредоточи основно върху идентифицирането на онези детерминанти, които могат да стимулират процесите на развитие и растеж, най-общо казано - успехът на предприятията в сектора на МСП и определени характеристики или общи методи на работа за национално и международно успешни компании (родени глобални). Проведеното проучване дава възможност за събиране на данни, които позволяват да се конструират гореспоменатите мерки за компонентите на успеха по пряк или косвен начин. Тези показатели бяха използвани в анализа като зависими променливи, отразяващи въздействието на конкретни групи фактори.

1. Кратко описание на дисертацията

Дисертацията подчертава, че бъдещето на предприемачеството, растежът на предприятията и международната експанзия ще зависят все повече от дигиталните знания, дигиталните умения и способността за използване на съвременни технологични инструменти. Въпреки че полските предприятия, особено малките и средни предприятия, все повече използват онлайн инструменти, техният дигитален потенциал остава само частично използван. Онлайн присъствието на една компания вече не може да се ограничава до уебсайт, имейл акаунт или профил в социалните медии. В контекста на цифровизацията, автоматизацията на маркетинга и интеграцията на данни, мобилните комуникации и Интернет на всичко (Internet of Everything), дигиталното образование се превръща в основно условие за укрепване на конкурентоспособността и подкрепа на развитието на съвременни бизнес модели.

Изследването показва, че международното предприемачество трябва да се разбира не само чрез иновации, проактивност и поемане на риск, но и чрез сътрудничество. Сътрудничеството с партньори на B2B и B2C пазарите позволява на фирмите да преодолеят ограниченията на ресурсите, да получат достъп до съвременни технологии, да придобият уникални компетенции и да подобрят конкурентната си позиция. В този смисъл сътрудничеството се превръща в допълнителен стълб на международното предприемачество и важен източник на конкурентно предимство, особено за МСП, опериращи на международните пазари.

Дисертацията идентифицира изследователска празнина в литературата относно връзката между международното предприемачество, сътрудничеството и конкурентоспособността на предприятията. Съществуващите изследвания не обясняват достатъчно как сътрудничеството с клиенти, доставчици, производители и бизнес партньори влияе върху международното развитие на фирмите. Предложеният подход следователно променя традиционната концепция за международно предприемачество, като добавя сътрудничеството като четвърто ключово измерение, наред с иновациите, проактивността и поемането на риск.

Съществен проблем е липсата на универсални инструменти за измерване на предприемачеството. Многоизмерният характер на предприемачеството, разликите в дефинициите и несъответствията в статистическите системи затрудняват международните сравнения. Дисертацията разграничава няколко подхода за измерване на предприемаческата активност: обща предприемаческа активност, предприемачество в ранен етап, динамично и иновативно предприемачество и многокритериални системи за измерване. Подчертава се и значението на инициативите на ОИСР, Европейската комисия и GEM, насочени към подобряване на международната методологична сравнимост.

Изследването потвърждава, че предприемаческата активност се формира не само от икономическото развитие, но и от историческите, културните, правните, религиозните и социалните капиталови условия. Тези фактори влияят върху социалния климат за предприемачество и обясняват разликите между групите страни, включително средиземноморските, англосаксонските, скандинавските и западноевропейските модели. Следователно политиката за предприемачество не трябва да се основава на опростени международни класации, а трябва да отчита институционалния и културния контекст.

Дисертацията подчертава и нарастващото значение на организационната култура, управлението на човешките ресурси и лидерството в международните предприятия.

Успехът на международните операции зависи от способността за управление на мултикултурни екипи, подпомагане на развитието на служителите, делегиране на отговорности и изграждане на лидерство, основано на компетентност, а не на формална власт. Особено внимание се обръща на мениджърите, работещи в чужбина и тяхната способност да преодоляват културния шок, да се адаптират към мултикултурна среда и да развиват транснационални управленски компетенции.

От гледна точка на развитието на МСП, емпиричните резултати показват, че съвременните методи на управление, човешките ресурси, стратегическото планиране, мрежите за сътрудничество и ИТ инструментите са положително свързани с растежа и конкурентоспособността на предприятията. Сред важните фактори за развитие са въвеждането на нови бизнес модели, повишаването на качеството на продуктите и услугите, наблюдението на конкурентите, управлението на човешките ресурси, основано на екипната работа, предприемаческата ориентация, използването на цифрови инструменти и прилагането на практики за стратегическо управление.

Проучването потвърждава и значението на местната институционална среда. Предприемачите посочват значението на подкрепата от институциите на пазара на труда, съдействието от местните власти при кандидатстване за средства от ЕС, данъчните облекчения, намалените местни такси, положителното отношение на местните общности и достъпа до квалифицирани човешки ресурси. Тези фактори силно диференцират потенциала за развитие на предприятията в различните региони.

Събраният емпиричен материал предоставя ценна основа за диагностициране на сектора на МСП и разработване на програми за подкрепа на предприемачите. Поради променящия се характер на факторите за успех, бъдещите изследвания следва да включат нови променливи, свързани с дигитализацията, сътрудничеството, иновациите и международната експанзия. Подобни изследвания следва да бъдат разширени и до микропредприятията, които представляват основна част от бизнес популацията, но често не са достатъчно обхванати в емпиричните изследвания.

В дисертацията се предлага успехът на МСП да се анализира чрез няколко зависими променливи, включително развитие на предприятието, растеж, конкурентна позиция, способност за поддържане на организационен баланс и бъдещи планове за развитие. Тези променливи могат да бъдат комбинирани в агрегирана мярка за успех на предприятието. Независимите променливи трябва да включват фактори на местната среда, институционална подкрепа, човешки ресурси, системи за управление, модели на

сътрудничество, използване на информационни технологии и инструменти за стратегическо управление.

В методологичен план дисертацията посочва полезността на съвременните аналитични техники, по-специално факторния анализ и моделирането със структурни уравнения. Факторният анализ може да помогне за идентифициране на скрити групи детерминанти, докато SEM позволява да се проверят сложни връзки между латентни променливи, като например управленски иновации, растеж на предприятието, интензивност на сътрудничеството и международна конкурентоспособност. Този подход позволява по-точно разбиране на това как специфични вътрешни и външни фактори влияят върху успеха на МСП на международните пазари.

Като цяло дисертацията предоставя многоизмерен и интердисциплинарен принос към изучаването на международното предприемачество. Тя съчетава икономически, управленски, технологични, институционални и културни перспективи, показвайки, че конкурентоспособността на съвременните предприятия зависи от взаимодействието между иновациите, сътрудничеството, дигиталната трансформация, човешкия капитал и стратегическото управление.

2. Получени резултати от изследването

Изследователските постижения, разработени в рамките на дисертационния труд, представляват последователен и методологично обоснован принос за развитието на съвременните знания в областта на управленските науки, икономиката и финансите, както и анализа на публичните политики. Проведените изследвания интегрират теоретично моделиране, емпирична проверка и приложна институционална интерпретация като по този начин се създава възможност за формулиране на интердисциплинарни обяснителни рамки, които свързват процесите на организационна трансформация с макроикономическите, институционалните и цифровите детерминанти на развитието.

Ключова отличителна черта на представените изследователски постижения е тяхното позициониране в пресечната точка на структурните икономически промени, процесите на дигитална трансформация и механизмите за институционална адаптация, влияещи върху организационното поведение и траекториите на развитие. Проведените изследвания показват, че съвременната динамика на развитието не може да се интерпретира единствено чрез класическите рамки, базирани на производителността или натрупването на капитал; вместо това е необходимо да бъдат включени цифровата зрялост, институционалната устойчивост и качеството на управлението като ендеогенни

обяснителни променливи, които оказват влияние както върху организационната ефективност, така и върху макроикономическата стабилност.

От теоретична гледна точка изследването допринася за усъвършенстване на подходите за моделиране на развитието, като въвежда дигиталната трансформация като междусекторен структурен детерминант, влияещ върху организационната стратегия, конфигурацията на трудовите ресурси, механизмите за институционална координация и формирането на иновационен капацитет. Това концептуално разширение позволява преосмисляне на процесите на растеж като хибридни явления, съчетаващи технологична модернизация, институционален капацитет за обучение и адаптивни механизми за управление.

В методологичен план изследователските постижения въвеждат интегрирани аналитични рамки, комбиниращи логиката на структурното моделиране с институционално-икономически перспективи и анализ на организационното поведение. Прилагането на многостепенни аналитични структури позволява идентифицирането както на преки, така и на косвени причинно-следствени връзки между процесите на дигитализация, нивата на организационна зрялост и измеримите резултати от развитието, наблюдавани на секторно и макроикономическо ниво. Подобен подход повишава обяснителната прецизност при анализа на процесите на трансформация, протичащи в съвременните икономики, основани на знанието.

Важно измерение на получените изследователски резултати е операционализирането на цифровата зрялост като аналитично измерим теоретичен конструкт, интегриран в структурните обяснителни модели. Този подход позволява да се проверят не само линейните връзки между двигателите на трансформацията и организационните резултати, но също така и условните и медиращи ефекти, които влияят върху ефективността на институционалните механизми за адаптация. Следователно, изследването развива методологичния капацитет на управленските науки за анализ на сложни трансформационни среди, характеризиращи се с технологично ускорение и регулаторни промени.

Емпиричният компонент на изследването потвърждава, че процесите на организационна адаптация все повече зависят от взаимодействието между вътрешната конфигурация на ресурсите и външните институционални рамки. По-специално изследванията показват, че дигиталната трансформация функционира не само като фактор за технологична модернизация, но и като стратегически механизъм за координация, влияещ върху структурите на управление, динамиката на

производителността на труда, капацитета за усвояване на иновации и потенциала за международна конкурентоспособност.

Друг важен принос се отнася до идентифицирането на механизми за институционална координация, подкрепящи организационната устойчивост в условия на регулаторна нестабилност и икономическа несигурност. Резултатите от изследването показват, че ефективността на стратегиите за трансформация зависи не само от наличието на ресурси, но и от институционалната предвидимост, регулаторната прозрачност и съгласуваността на политиките както на национално, така и на наднационално ниво. Тези открития засилват аналитичната връзка между моделите за трансформация на организационно ниво и рамките за макроикономическо управление.

Проведеното изследване допринася и за развитието на интердисциплинарните подходи за моделиране, свързващи траекториите на икономическото развитие с механизмите за социална интеграция и процесите на адаптация към пазара на труда. В това отношение резултатите показват, че трансформационните процеси, свързани с дигитализацията, водят до измерими ефекти не само върху структурите на производителност, но и върху капацитета за институционално включване, пътищата за модернизация на образованието и системите за формиране на компетенции, подкрепящи дългосрочната устойчивост на развитието.

От гледна точка на приложните науки представените постижения значително разширяват интерпретативния потенциал на анализа на политиките за развитие като предоставят рамки, основани на доказателства, в подкрепа на разработването на стратегии за институционална модернизация, съобразени с европейските приоритети за трансформация. Следователно резултатите от изследването допринасят за разработването на оперативни инструменти, подкрепящи процесите на вземане на решения в публичната администрация, политиката за висше образование и регионалните иновационни системи.

Важен елемент от дисертацията е интегрирането на теоретичното моделиране с емпирични процедури за проверка, позволяващи идентифицирането на пътища на структурна трансформация, влияещи върху организационната конкурентоспособност в условията на ускорена дигитализация. Приложната изследователска стратегия комбинира логиката на количественото моделиране с методи за институционална интерпретация като по този начин осигурява както аналитична строгост, така и практическа интерпретируемост на получените резултати.

Освен това изследването допринася за усъвършенстване на аналитичните подходи, използвани за оценка на социално-икономическите последици от трансформационните процеси, протичащи в развиващите се икономики, основани на знанието. Резултатите показват, че траекториите на развитие все повече зависят от институционалния капацитет за обучение и способността на организациите да интегрират технологичните промени с механизми за адаптация на стратегическото управление.

Взети заедно получените изследователски постижения представляват съгласуван научен принос, развиващ теоретични подходи за моделиране, техники за емпирична проверка и рамки за интерпретация на приложни политики, подкрепящи разбирането на съвременните трансформационни процеси, протичащи в рамките на дигитално развиващите се социално-икономически системи. Тези постижения значително укрепват аналитичните основи на интердисциплинарните изследвания за развитие и допринасят за развитието на знанията в областта на управленските науки, икономиката и финансите, както и изследванията на институционалната трансформация.

IV. ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Научно-теоретични приноси

Дисертационното изследване въвежда няколко оригинални теоретични решения:

- концептуализиране на дигиталната зрялост като ендегенен детерминант на иновационната ефективност и процесите на интернационализация;
- разработване на конфигурационно-базирана интерпретация на иновациите, заместваща линейните входно-изходни иновационни модели;
- разширяване на теорията за конкурентоспособността чрез интегриране на институционалния капацитет за обучение и готовността за дигитална трансформация;

- интегриране на теорията за организационната трансформация с институционално-икономическите перспективи;
- преосмисляне на международното предприемачество като дигитално вграден мрежов процес, а не като чисто механизъм за навлизане на пазара.

Научно значение:

Тези приноси разширяват съществуващите теоретични парадигми, описващи процесите на организационна трансформация в икономики, основани на знанието.

Методологичен принос към дисциплината

Дисертационното изследване въвежда методологични иновации с ясно дисциплинарно значение:

- многоизмерна операционализация на дигитализацията като медиатор, модератор и структурен рисков фактор в SEM модели;
- интегриране на институционални променливи в рамки за структурно моделиране, обясняващи резултатите от иновациите;
- разработване на многостепенни аналитични структури, свързващи организационните и макроинституционалните детерминанти на развитието;
- разширяване на приложенията на SEM отвъд традиционните взаимоотношения „ресурси-иновации“;
- въвеждане на логика, основана на условните ефекти, в моделите за интернационализация.

Научно значение:

Тези методологични постижения повишават обяснителната прецизност на моделирането на трансформационните процеси и засилват емпиричните изследователски стандарти в управленските науки и икономиката.

Емпиричен принос и научни резултати от проверката

Проведеното емпирично изследване доведе до няколко оригинални извода:

- потвърждение, че иновациите без дигитална зрялост не генерират устойчиви ефекти на интернационализация;

- идентифициране на институционалната стабилност като структурна предпоставка за мащабируемост на иновациите;
- проверка на посредническата роля на управленските компетенции в ефективността на дигиталната трансформация;
- доказване, че цифровата трансформация определя ефективността, с която организационните ресурси се преобразуват в резултати от развитието;
- потвърждение, че иновационният капацитет все повече зависи от платформени структури за сътрудничество.

Научно значение:

Тези открития значително укрепват основаните на доказателства рамки за моделиране на трансформационни политики и оценка на иновационни стратегии.

2. Научно-приложни приноси

Дисертационното изследване допринася пряко за развитието на управленските науки и икономиката чрез:

- засилване на интердисциплинарната интеграция между иновационните изследвания и институционалната икономика;
- разширяване на аналитичните рамки, описващи дигиталната трансформация в интернационализацията на предприятията;
- въвеждане на нови обяснителни променливи в моделирането на конкурентоспособността;
- подкрепа на разработването на ориентирани към трансформация изследователски парадигми, съобразени с приоритетите на европейската политика;
- повишаване на методологичната зрялост на иновационните изследвания, базирани на SEM.

Научно значение:

Тези приноси позиционират изследването в рамките на съвременния международен дискурс за трансформационни изследвания.

Практическо и социално-икономическо въздействие

Изследването има значителна приложна стойност:

- разработване на аналитични рамки, подкрепящи разработването на регионална иновационна политика;

- принос към стратегии за развитие на компетенциите за дигитално трансформирани се предприятия;
- подкрепа за формулирането на стратегия за интернационализация на МСП;
- укрепване на подходите за управление, основани на доказателства, в политиката за дигитална трансформация;
- принос към стратегиите за модернизация на висшето образование, подкрепящи капацитета за усвояване на компетенции.

Научно значение:

Тези ефекти потвърждават приложимостта на резултатите от изследването в среда на институционална трансформация и контексти на проектиране на публични политики.

Научната оригиналност на дисертационното изследване се състои предимно в разработването на интегрирана теоретична и емпирична рамка, обясняваща механизмите, свързващи дигиталната трансформация, иновационния капацитет и международното предприемачество в малките и средни предприятия, работещи в динамично развиваща се институционална среда. Дисертацията развива съществуващите изследователски парадигми, като доказва, че дигитализацията не трябва да се тълкува само като фактор за технологична подкрепа, а по-скоро като ендегенен структурен детерминант, оформящ конкурентоспособността на предприятията, организационната адаптивност и траекториите на интернационализация.

Ключов принос към оригиналността на изследването е преосмислянето на международното предприемачество като дигитално обусловен и ориентиран към сътрудничество процес, развиващ се в рамките на свързани глобални вериги за създаване на стойност, вместо като линейна последователност от решения за навлизане на чужди пазари. Тази промяна позволява разработването на нова аналитична перспектива, в която резултатите от развитието на предприятието зависят от координираното взаимодействие между управленските компетенции, институционалните системи за подкрепа и нивата на дигитална зрялост.

Приносите към научната оригиналност, произтичащи от този резултат, включват:

- разработване на дигитално вградена интерпретация на международното предприемачество, разширяваща класическите модели, базирани на разширяване;
- концептуална интеграция на механизмите за участие в глобалните вериги за създаване на стойност в анализа на конкурентоспособността на МСП;

- укрепване на теоретичните връзки между институционалната икономика и изследванията на международното предприемачество;
- формулиране на системна интерпретация на конкурентоспособността, интегрираща организационни, технологични и институционални детерминанти;
- въвеждане на логиката на мрежата за сътрудничество като структурно обяснително измерение на интернационализацията на предприятията.

Съществен аспект на научната оригиналност представлява въвеждането на цифровата зрялост като централен обяснителен конструкт в аналитичната структура на дисертационното изследване. За разлика от съществуващите подходи, третиращи дигиталната трансформация предимно като технологично явление, изследването концептуализира дигиталната зрялост като многоизмерна организационна способност, влияеща върху стратегическата гъвкавост, капацитета за усвояване на иновации и устойчивостта в условия на регулаторна и пазарна нестабилност.

Тази концептуализация значително разширява обяснителния потенциал на изследванията в областта на дигиталната трансформация, като доказва, че ефектите от дигитализацията върху развитието зависят не само от достъпа до технологии, но и от управленските компетенции, институционалната предвидимост и капацитета за организационно обучение.

Приносите към научната оригиналност, произтичащи от този резултат, включват:

- въвеждане на дигиталната зрялост като ендегенен структурен детерминант на траекториите на развитие на предприятията;
- разширяване на теорията за иновациите чрез интегриране на променливи за дигитална готовност;
- укрепване на концептуалната връзка между дигиталната трансформация и механизмите за организационна устойчивост;
- разработване на интерпретация на дигиталната конкурентоспособност, базирана на компетенции
- усъвършенстване на теоретичните обяснения, описващи условните ефекти на дигиталната трансформация в МСП .

Друг съществен аспект на научната оригиналност представлява разширяването на класическата рамка на предприемаческата ориентация чрез въвеждането на сътрудничеството като четвърто структурно измерение наред с иновациите, проактивността и поемането на риск. Тази модификация значително разширява обяснителните възможности на теорията за предприемаческата ориентация при анализа

на МСП, функциониращи в условия на ограничени ресурси и институционални асиметрии.

Като доказва, че мрежите за сътрудничество улесняват достъпа до знания, технологии и международни пазари, дисертацията предоставя теоретична основа за интерпретиране на сътрудничеството не като допълнителна дейност, а като структурен механизъм, подкрепящ конкурентоспособността в дигитално медираните икономики.

Приносите към научната оригиналност, произтичащи от този резултат, включват:

- разширяване на теорията за предприемаческа ориентация чрез интегриране на сътрудничеството като структурно аналитично измерение;
- укрепване на теоретичните обяснения на механизмите за конкурентоспособност, базирани на мрежи;
- разширяване на теоретичното разбиране за механизмите на конкурентоспособност, основани на мрежови взаимодействия;
- интегриране на механизмите за участие на потребители в теорията за разпространение на иновации;
- принос към нововъзникващата изследователска парадигма на екосистемите за съвместно предприемачество.

Оригиналността на дисертационното изследване се отразява и в методологичната интеграция на дигиталната зрялост в рамките на моделирането чрез структурни уравнения (SEM) като многоизмерна латентна конструкция, действаща едновременно като медиатор, модератор и канал за трансформационен риск. Подобен подход значително разширява традиционните приложения на SEM в изследванията на предприемачеството, които обикновено остават ограничени до линейни входно-изходни зависимости между детерминантите на иновациите и показателите за ефективност.

Предложената архитектура на моделиране позволява идентифицирането на условни връзки между механизмите за институционална подкрепа, управленските компетенции и резултатите от развитието на предприятието, като по този начин се повишава обяснителната прецизност на анализа на трансформационния процес.

Приносите към научната оригиналност, произтичащи от този резултат, включват:

- разработване на многомерна SEM архитектура, интегрираща институционални и организационни детерминанти на развитието;
- въвеждане на моделиране на условни ефекти в международните изследвания на предприемачеството;

- засилване на причинно-следствената интерпретация на процесите на конкурентоспособност на МСП;
- разширяване на приложенията на моделирането на латентни конструкции в управленските науки;
- подобряване на аналитичната устойчивост при диагностициране на механизмите на трансформация в дигиталните икономики.

Дисертацията допринася и за изясняване на концептуалните разграничения между международното предприемачество и предприемаческите структури, основани на сътрудничество. Като доказва, че мрежовото сътрудничество не е задължително да замести институционалната автономност на предприятията, а вместо това подобрява техния адаптивен капацитет на множество пазарни слоеве, изследването разрешава важни неясноти, присъстващи в литературата относно ролята на сътрудничеството в процесите на развитие на предприятията.

Това разграничение засилва теоретичната прецизност в изследванията на предприемачеството и подкрепя разработването на хибридни аналитични рамки, съчетаващи институционална автономия с механизми за мрежова интеграция.

Приносите към научната оригиналност, произтичащи от този резултат, включват:

- изясняване на концептуалните граници между предприемачеството, основано на сътрудничество, и международното предприемачество;
- засилване на аналитичната прецизност в изследователските рамки на мрежовата икономика
- разработване на хибридни модели, интегриращи институционална идентичност с механизми за разширяване на мрежата за сътрудничество ;
- принос към систематизирането на моделите за развитие, основани на сътрудничество, в изследванията на МСП;
- подобряване на теоретичната съгласуваност в международната литература по предприемачество.

Приносите към научната оригиналност, произтичащи от този резултат, включват:

- разработване на чувствителни към риска аналитични рамки, описващи процесите на дигитална трансформация;
- укрепване на ориентираните към устойчивостта интерпретации на траекториите на развитие на предприятията;
- интегриране на моделирането на трансформационния риск в анализа на иновационната политика;

- принос към нововъзникващи изследователски направления, анализиращи асиметриите на дигиталната конкурентоспособност;
- подобряване на аналитичното разбиране на структурните ограничения, засягащи дигитализацията на МСП.

От гледна точка на развитието на дисциплината, дисертационното изследване значително укрепва теоретичните и методологични основи на изследванията на международното предприемачество чрез интегриране на управленските науки с институционалната икономика и изследванията на дигиталната трансформация. Това интердисциплинарно позициониране отразява съвременните изследователски тенденции, наблюдавани в международната литература, и допринася за развитието на трансформационно-ориентирани изследователски парадигми, описващи процесите на развитие на предприятията в икономики, основани на знанието.

Предложената аналитична рамка разширява съществуващите подходи за моделиране чрез въвеждане на нови обяснителни променливи, засилване на интерпретацията на причинно-следствената структура и подобряване на методологичната прецизност на диагностиката на конкурентоспособността в МСП, работещи в дигитално развиваща се среда.

Приносите за развитието на научната област, произтичащи от този резултат, включват:

- засилване на интердисциплинарната интеграция между управленските науки и институционалната икономика;
- разширяване на обяснителните модели, описващи механизмите за дигитална конкурентоспособност;
- разработване на аналитични рамки от следващо поколение за изследвания на интернационализацията на МСП ;
- подобряване на методологичните стандарти в моделирането на трансформационните процеси;
- принос към международния изследователски дискурс върху екосистемите на дигиталното предприемачество .

В заключение научната оригиналност на дисертационното изследване се изразява в неговата висока практическа приложимост. Разработената аналитична рамка подпомага създаването на основани на доказателства инструменти на публичната политика, насочени към улесняване на интернационализацията на МСП, укрепване на регионалните иновационни системи и подобряване на стратегиите за развитие на

компетентности, подкрепящи процесите на цифрова трансформация. Чрез съчетаването на теоретично моделиране с емпирично валидирани механизми на трансформация дисертацията допринася за разработването на приложни инструменти в подкрепа на разработването на политики за предприемачество на регионално, национално и европейско равнище.

ПРАКТИЧЕСКИ НАСОКИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Резултатите от изследването, получени в дисертацията, откриват няколко обещаващи и теоретично значими насоки за по-нататъшни научни изследвания в областта на международното предприемачество, изследванията на дигиталната трансформация, управленските науки и институционалната икономика. Разработената в изследването многоизмерна аналитична рамка, интегрираща организационните възможности, условията на институционалната среда, дигиталната зрялост и мрежите за сътрудничество, създава солидна основа за продължаване и разширяване на интердисциплинарните изследвания върху развитието на предприятията в дигитално развиващите се икономики.

Следователно бъдещите изследвания трябва да се фокусират не само върху разширяване на емпиричната проверка на предложения аналитичен модел в по-широк институционален контекст, но и върху задълбочаване на теоретичните интерпретации на механизмите за трансформация, оформящи конкурентоспособността и устойчивостта на предприятията, опериращи в рамките на глобално разпределени вериги за създаване на стойност.

Разработване на сравнителни международни изследователски рамки

Бъдещите сравнителни изследвания биха могли да включат както държави-членки на Европейския съюз, така и развиващи се икономики, характеризиращи се с различни нива на институционална зрялост, технологична инфраструктура и капацитет за подкрепа на иновациите.

Очакваните научни резултати от това изследователско направление включват:

- засилване на международното валидиране на предложения конструкт за дигитална зрялост като определящ фактор за развитието на предприятията;
- идентифициране на институционални асиметрии, влияещи върху конкурентоспособността на МСП в различните икономически системи;

- разработване на сравнителни модели, описващи регионалната диверсификация на траекториите на дигиталната трансформация;
- принос към интернационализацията на изследванията върху екосистемите за предприемачество, основани на сътрудничество;
- усъвършенстване на политически ориентираните интерпретации на механизмите за подкрепа на предприемачеството в среда на многостепенно управление.

Разширяване на структурното моделиране с помощта на усъвършенствани иконометрични и SEM-базирани подходи

Друга важна насока за по-нататъшни изследвания е методологичното разширяване на предложената рамка за структурно моделиране чрез прилагане на усъвършенствани количествени техники, като например многогрупово моделиране на структурни уравнения, надлъжни SEM модели и трансформационен анализ, базиран на панелни данни.

Подобни подходи биха позволили идентифицирането на динамични взаимовръзки между цифровата зрялост, институционалните условия и резултатите от развитието на предприятията във времето и в различните сектори на икономическата дейност.

Очакваните научни ефекти от това изследователско направление включват:

- засилване на причинно-следствената интерпретация на механизмите за трансформация, влияещи върху конкурентоспособността на МСП;
- идентифициране на дългосрочни траектории на дигиталната трансформация в процесите на развитие на предприятията;
- разширяване на рамките за моделиране на латентни променливи, описващи институционално-организационните взаимодействия;
- разработване на прогнозни модели, подкрепящи оценката на трансформационните политики;
- подобряване на методологичната устойчивост в диагностиката на предприемаческите процеси.

Задълбочаване на изследванията върху екосистемите за международно предприемачество, основани на сътрудничество

Дисертацията доказва структурното значение на мрежите за сътрудничество в подкрепа на процесите на интернационализация на предприятията. Следователно бъдещите изследвания трябва да се фокусират върху анализа на архитектурата на екосистемите за сътрудничество, свързващи предприятията с изследователски

институции, звена на публичната администрация, центрове за трансфер на технологии и платформени иновационни среди.

Особено внимание следва да се обърне на идентифицирането на механизми, подкрепящи разпространението на знания в рамките на мрежово-базираните предприемачески системи, и на оценката на ролята на участието на потребителите-потребители в разпределените иновационни процеси.

Приносите към научната оригиналност, произтичащи от този резултат, включват:

- разработване на аналитични рамки, описващи механизми за конкурентоспособност, основани на сътрудничество;
- засилване на теоретичната интеграция между изследванията на предприемачеството и изследванията на мрежовата икономика;
- идентифициране на нови архитектури за сътрудничество, подкрепящи достъпа на МСП до глобалните вериги за създаване на стойност;
- усъвършенстване на моделите за разпределени иновации, базирани на механизми за участие на потребители;
- принос към екосистемно-ориентираните интерпретации на международните предприемачески процеси .

Интегриране на изследванията в областта на дигиталната трансформация с рамки за развитие, ориентирани към устойчивост

Бъдещите изследвания следва да разгледат и връзката между процесите на дигитална трансформация и целите за устойчиво развитие, включително екологичната отговорност, механизмите за социално включване и етичните измерения на технологичната промяна.

Подобен подход би засилил интердисциплинарното позициониране на изследванията в областта на предприемачеството в рамките на съвременните дебати за устойчиви иновации и отговорна дигитална трансформация.

Приносите към научната оригиналност, произтичащи от този резултат, включват:

- разработване на ориентирани към устойчивостта интерпретации на процесите на дигитално предприемачество;
- интегриране на променливи, свързани с ESG в рамките за моделиране на конкурентоспособността;
- укрепване на връзките между политиката за иновации и стратегиите за устойчиво регионално развитие;

- принос към отговорните изследователски парадигми за дигитална трансформация;
- подобряване на аналитичната съгласуваност между изследванията на трансформацията и изследванията на устойчивостта.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

НАУЧНИ МОНОГРАФИИ :

1. Skrzypek-Ahmed S., Wołowiec T., The evaluation of economic and legal regulations concerning taxes on real estate in poland and European Union countries, Innovatio Press, University of Economy and Innovation in Lublin], 2018, ISBN: 978-83-64527-82-1
2. Skrzypek-Ahmed S., Tomasz Wołowiec, Praktyczne i zarządcze problemy opodatkowania nieruchomości w Polsce, Innovatio Press, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2019, ISBN 978-83-66159-09-9 Innovatio Press, University of Economics and Innovation in Lublin, ISBN: 978-83-66159-09-9.

3. Skrzypek-Ahmed S., Wołowiec T., Przedsiębiorczość [transl. entrepreneurship], Innovatio Press, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2019, ISBN: 978-83-66159-16-7.
4. Skrzypek-Ahmed S., Przedsiębiorczość w warunkach globalizacji [transl. Entrepreneurship under globalization], Innovatio Press, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2020, ISBN: 978-83-65789-15-8.
5. Skrzypek-Ahmed S., Business innovation, Innovatio Press, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2021, ISBN: 978-83-66159-15-8.
6. Skrzypek-Ahmed S., International marketing, Innovatio Press, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2021, ISBN: 978-83-67234-12-4.

ГЛАВИ ОТ МОНОГРАФИЯ

1. **Skrzypek-Ahmed S.**, Współczesne zarządzanie i jego rola w funkcjonowaniu przedsiębiorstwa. [in:] Aktualne problemy i perspektywy rozwoju Ukrainy (ed.) E. W. Krikawskij, O. E. Kuzmin, S. K. Rewierczuk, J. D. Krupka, Publishing House: Lesya Ukrainka Volyn National University, Ukraine 2013. ISBN 978-966-2750-49-2. [transl. Contemporary management and its role in the functioning of the enterprise. [in:] Current problems and prospects for development of Ukraine], pp. 34-45.
2. **Skrzypek-Ahmed S.**, Lokalna strategia podatkowej a kształtowanie konkurencyjności inwestycyjnej gminy (zarys problemu), [in:] Wybrane problemy rozwoju społeczno-gospodarczego w nauce i praktyce, Publishing House: Innovatio Press, University of Economy and Innovation, Lublin 2019. ISBN 978-83-66159-40-2, pp. 23-32.
[transl. Local tax strategy and shaping of investment competitiveness of local government units (problem outline), [in:] Selected problems of socio-economic development in science and practice].
3. **Skrzypek-Ahmed S.**, Innovations – economic and organizational approach [in:] Selected issues of innovation and entrepreneurship in science and practice, Publishing House: Innovatio Press, University of Economy and Innovation, Lublin 2020. ISBN 978-83-66159-40-2, pp. 56-70.
4. Wołowiec T., **Skrzypek – Ahmed S.**, The impact of the ethical instruments on the company's social image. A case of British American Tobacco Polska, p.61-80 /in:/ Theoretical and practical aspects of CSR implementation by foreign investors (ed.) J. Gudowski & R. Piasecki, Innovatio Press Publishing House University of Economics and Innovation in Lublin, Lublin 2022, ISBN 978-83-64527-20-3, pp. 31-43.

НАУЧЕН РЕДАКТОР НА МОНОГРАФИИ

1. **Skrzypek – Ahmed S.**, Stefański M., (editorial), MSP a konkurencyjność regionu Polsce [transl. SMEs and regional competitiveness in Poland], Innovatio Press Publishing House Univeristy of Economics and Innovation in Lublin, Lublin 2016. ISBN 978-83-66159-04-4
2. **Skrzypek – Ahmed S.**, Stefański M., (editorial), Ekonomiczne i prawne problemy sektora MSP w Polsce [transl. Economic and legal problems of the SME sector in Poland], Innovatio Press Publishing House Univeristy of Economics and Innovation in Lublin, Lublin 2017. ISBN 978-83-66159-05-1
3. **Skrzypek – Ahmed S.** (editorial) Wybrane zagadnienia innowacyjności i przedsiębiorczości w nauce i praktyce [transl. Selected issues of innovation and entrepreneurship in science and practice], Innovatio Press Publishing House Univeristy of Economics and Innovation in Lublin, Lublin 2020. ISBN 978-83-66159-40-2
4. **Skrzypek – Ahmed S.**, Ivashko O. (editorial), Przedsiębiorczość i innowacje w edukacji, biznesie i samorządzie [transl. Entrepreneurship and innovation in education, business and local government], Publishing House: Innovatio Press, Lublin 2022. ISBN 978-83-61445-39-2.

СТАТИИ В НАУЧНИ СПИСАНИЯ:

1. **Sylwia Skrzypek-Ahmed**, (et.al.), Zmiany w systemach dystrybucji w krajach Unii Europejskiej w latach 1990-2003, „Zeszyty Naukowe – Ekonomia”, Nr 1/2009, ISSN: 1734-4379, p. 7-19. [trans. Changes in distribution systems in European Union countries in the years 1990-2003].
5. **Sylwia Skrzypek-Ahmed**, Sylwia Ćmiel, The communication process between companies and a customers: promotion program for a brand, “International Scientific Journal – Free University of Varna: Globalization the State and the Individual”, No 3/2014, ISSN: 2367-4555, p. 4-14.
6. Paweł Rymarczyk, Piotr Gołabek, **Sylwia Skrzypek -Ahmed**, Magdalena Rzemieniak, Profiling and Segmenting Clients with the Use of Machine Learning Algorithms, "European Research Studies Journal" 2021, vol. XXIV, Special Issue 2, 2021. ISSN: 1108-2976p / 3057-4331e, p. 45-50.
7. **Sylwia Skrzypek-Ahmed**, Uwarunkowania prawne i ekonomiczne organizacji sektora finansów publicznych [trans. Legal and economic conditions of the organization of the

public finance sector], *International Journal of Legal Studies*, No 1 (11) 2022 ISSN: 2543 – 7097, pp.7-32.

8. **Sylwia Skrzypek-Ahmed**, (et.al.), Economic conditions of international entrepreneurship - globalization and global business, *Journal of Modern Science* 54(5)/2024, ISSN: 1734-2031, E-ISSN: 2391-789X , pp. 656-676.
9. **Sylwia Skrzypek-Ahmed**, (et.al), Economic and social conditions of launching a new product on the market; *Journal of Modern Science* 49(2)/2024. ISSN: 1734-2031, E-ISSN: 2391-789X, pp. 482-508.
10. **Sylwia Skrzypek- Ahmed**, (et.al.), Directions for rationalisation of the public finance system in the event of the covid-19 crisis; *Journal of Modern Science* 54(5):789-809;DOI:10.13166/jms/176484. ISSN: 1734-2031, E-ISSN: 2391-789X, pp. 789-809.
11. **Sylwia Skrzypek-Ahmed**, (et.al.), Optimisation models and the economics of managerial decision-making; *Journal of Modern Science* 54(5)/2025:810-82. ISSN: 1734-2031, E-ISSN: 2391-789X. ISSN: 1734-2031, E-ISSN: 2391-789X, pp. 810-822.
12. **Sylwia Skrzypek-Ahmed**, (et. Al.), Collection Life Cycle Analysis: Enhancing Market Strategies through Advanced Data Analytics *European Research Studies Journal*, Volume XXVII, Special Issue 2, 14-24, 2024. ISSN: 1108-2976p/3057-4331, pp. 14-24.
13. **Sylwia Skrzypek-Ahmed** (et.al.), Modeling the Integrated Influence of Social, Ecological, and Economic Components on Achieving Sustainable Development Goals: A Cross-Country Analysis. *Sustainability* 2024, 16, 9946. ISSN: 2071-1050, pp. 34-40.